

KADRO HAREKETİ'NİN DEĞİŞİM VE DEMOKRASİYE YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*Dr. Rukiye AKKAYA**

GİRİŞ

Bilindiği gibi Atatürk devrimleri belli ve özgün bir öğretiyeye ya da programa dayanmaksızın gerçekleştirilmiş, batının siyasal gelişim ilkeleri benimsenmiştir. Bununla birlikte Cumhuriyet'in siyasi elitleri, toplumu gerilikten kurtarmanın ve topyekün ekonomik kalkınmanın yollarını aramaktan geri durmamışlardır. Bu arayışlar dolayısıyla Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden dönem, Atatürk devrimlerinin niteliğini ve ideolojisini tanımlama amacı güden ve yakın tarihimizde izler bırakan tartışmalara tanık olmuştur. Bu tartışmaları tek bir kategoride değerlendirmek güçtür. Çalışmaları ile bu tartışmalara hem konu, hem de taraf olan Kadro Hareketi'nin üzerine eğildiği sorunlar, merkez-çevre ilişkilerinin siyasal yapı üzerindeki etkileri açısından düşündürücüdür. Bu çalışmada, toplumsal ve siyasal değişimin pek çok nüansının keşiştiği bir dönem içinde oluşan Kadro hareketinin bu değişime bakışı ele alınacaktır.

I-Kadro Hareketinin Doğuşu: Değişim ve Kadro

Kadro hareketinin düşünsel ve siyasi yönü 1932-1934 yılları arasında 3 yıl yayımlanan bir dergi çerçevesinde doğmuş ve gelişmiştir. Hareketin öncüleri ve dergiyi çıkaranlar, Ş.Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, B.Asaf Belge, İ.Hüsrev Tokin, Y. Kadri Karaosmanoğlu ve M.Şevki Yazman'dır. Hareketi, ideolojik açıdan ele alan Ş.S.Aydemir¹ iken, kültürel yönünü şekillendiren de Y.Kadri Karaosmanoğlu olmuştur².

Kadro hareketinin amacı, Cumhuriyet'in kuruluşu ile gelen büyük değişimin ilkelerini ve onu yönlendiren ideolojinin niteliğini belirlemektir. Kadroculara göre, Türk toplumu, anti emperyalist güçlere karşı bir bağımsızlık savaşı vermiştir ve her alanda büyük bir değişim

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Araştırma Görevlisi.

1 Şevket Süreyya Aydemir, Kadro'da ele aldığı ve Türk devrimlerinin ideolojik yönünü ele alan görüşlerini 15.1.1931 tarihinde Türkocakları Ankara Genel Müdürlüğü'nde verdiği bir konferansta dile getirmiştir. Aydemir'in notlarına göre bu konferans büyük yankı uyandırmış ve CHP hükümeti tarafından yeni bir ideolojik hareket olarak yorumlanmıştır. Şevket Süreyya Aydemir, İnkılâp ve Kadro, Remzi y., İstanbul, 1990, s.27.

2 Kadro Hareketi'nin ideolojik yönü ve karakteri üzerine yapılan çalışmaların toplu bir değerlendirmesi için bkz.Mustafa Türkeş, Kadro Hareketi, Ulusçu Sol Bir Akım, İmge Y., Ankara, 1999, s.48 vd.

yaşanmaktadır. Ancak bu değişimin sürekliliği ve kalıcılığı için bilimsel bir yöntemle açıklanması ve bir teorisinin oluşturulması gerekir. Bu gereklilik, Türk inkılabının kendi içinde bütünsellik arzeden siyasi ideolojisini, yaratılacak yeni ve değişimin bütünü ile uyum içinde olan ekonomik düşünceler ve programlarla tamamlamak ihtiyacıdır³. Yine bu gereklilik, ekonomik ve kültürel alanda Kemalizm ile uyumlu bir ulusal ekonomik kurtuluş hareketi teorisi oluşturmaktır. Çünkü devrim, “kahramanlık anlamıyla tam, ideoloji ve yorum yönünden eksik kalmıştır⁴”, “Türkiye bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp kendine prensip ve onu yaşar tutacaklara şuur olabilecek bütün nazari ve fikri unsurlara maliktir. Ancak bu nazari ve fikri unsurlar inkılâba İDEOLOJİ (büyük harfler metinde mevcuttur) olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir⁵”. Kadrocular, dergiyi çıkarabilmekten dolayı büyük bir heyecan içindedirler, öyle ki, Ş.Süreyya’nın derginin ilk sayısında çıkan makalesi “Pesimizm” üzerinedir. Ş.Süreyya bu makalede Türk toplumunun askeri ve siyasi gücü ile başa çıkamayanların psikolojik bir saldırı ile sinsi bir hücumla kalkışıklarını, değişimin heyecanının bu saldırıya karşı en büyük ve önemli direnç olacağını söyler⁶.

Kadrocular –en azından başlangıçta- Cumhuriyet kadrolarının resmi görüşüne karşı çıkmadan, onu bilimsel olarak açıklamaya çalışmışlardır. Ancak hareket, yalnız bilimsel bir açıklama ya da ekonomik bir programla yetinmek istemez. Devrimin ve değişimin ideolojisini hazırlayacak, hazırlanan bu planı pratiğe geçirerek, topluma öncülük edecek, büyük değişimin heyecanını duyan, vatansever disiplinli ve kadrolar yetiştirmek de amaçlanır. Yetiştirilen bu kadrolar, ekonomik ve kültürel alanda Kemalizm ile uyumlu bir ulusal ekonomik kurtuluş hareketi teorisi ile bütünlüşerek teoriyi pratiğe taşıyacaklar, kitlesel kalkınmaya ve toplumsal modernleşmeye öncülük edeceklerdir. Aksi halde değişimin bir ahlak ve disiplin ilkesi olarak kabul edilmesi ve derinleşmesi mümkün değildir⁷. Her yönden kalkınan ve inkılabın bilincinde olan bir toplumun, elit kadrolar tarafından oluşturulacağı savunan Kadrocular, bir aydınlar kadrosunun toplumu düzlüğe çıkarması düşüncesini öne sürerler. Hareketin öncülerinden S.Süreyya Aydemir, bir köklü değişimin sonuçlarını kendi geleceği ile birleştiremeyen kuşakların, bu değişimin derin anlamını da kavrayamayacağını belirtmektedir⁸. Aslında bu aydın kadrolar halka inerek Türk seçkinlerini ülkede bir “yaban” görünümünden kurtulacaklardır. Bu aydın örneği en yalın izdüşümü ile Türk köylüsünü ve köyünü anlatan ilk “yerli” roman, “Yaban”da işlenmektedir. O döneme

3 Süreyya Aydemir, “Yarı Münevverler Kulübü”, Kadro 1/ 8,s.42,1932 (Kadro dergisine verilen referanslarda Ank.İk.İd.Tic.İl.Akd.Yay.Haz.Cem Alpar, Ankara, 1978, tıpkıbasım kullanılmıştır.)

4 Ş. S. Aydemir, İnkılâp ve Kadro, s.12.

5 Kadro,Sayı 1/1, 1932, Sunuş Yazısı

6 Şevket Süreyya, “İnkılabın Psikolojisi Pesimist”, Kadro,1/1, 1932, s.5-6.

7 Şevket Süreyya Aydemir, İnkılâp ve Kadro, s.74-75.

8 “. . .Milli Kurtuluş Mücadelelerini gelişigüzel bir konu gibi alan, bu mücadelelerin içinde ve havasında yaşamayan, yani kendi mukadderatını bu mücadelenin neticesine bağlamayan (insanlardan) bu mücadelelerin tam ve orijinal izahını. . .istemeye biraz da hakkımız yoktur. Bu hareketler kendi aydınlarını, kendi yazarlarını ve kendi düşünürlerini. . .kendi içlerinden vereceklerdir.” İbid.s.111.

kadarki aydın formatı, tavırları, konuşması, düşünceleri ve duyarlılığı ile yaşadığı ortamın yabancı olan, romanın temel karakteri Ahmet Celal'in kişiliğinde bütünleşir. Ele alınan kahraman tipi, Türk aydınının yüzlerce yıllık süren yenileşme ve reform hareketleri içinde halkın ihmal edilmesini ve halktan uzaklığını sosyal bir problem olarak görür. Türk aydını öyle bir haldedir ki, "asıl bu toprakların malı olamayan ve hepsi dışardan gelen maddeler ve unsurlarla yoğrula yoğrula adeta... kimyevi bir şey halini almış"⁹ olan "yaban"dır ve Kadro'nun eleştirdiği, değiştirmek istediği aydın protatipidir.

Kadro'nun bu noktadaki değişim amacı, aslında Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının üstlendiği rol ile çelişmemektedir. Çünkü Atatürk, Cumhuriyetin bekleliğini aydınlara, kurucu elitlere vermiştir. Üstelik bu yaklaşım biçiminin tarihimizde önemli bir zemini de vardır. Osmanlı aydını ve reformistlerin rolleri üzerine kapsamlı sosyolojik analizlerden hareket eden Ş.Mardin şu saptamayı yapar; hareket noktaları ve amaçları bakımından ele alındığında Tanzimat reformları ile Cumhuriyet'in getirdiği değişim uyum içindedir. Ancak devletin cumhuriyet esasına biçimlendirilmiş olmasına rağmen aydınlara devredilen görev, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki kapıkullarının oynadığı rolün tekrarını akla getirmektedir. Burada aktarılan toplumun kilit noktalarını tutma ve devletin-devrimin rolünün tanımlanmasıdır. Bu tanımlamada sosyal değişim projeler kanalı ile yürütülen bir olgu olarak görülmüştür¹⁰. Aslında bu bir yöntem kuramıdır. Bu kuramda yönetim, teknisyenlerden ve idarecilerden oluşturulan bir devlet (yönetim) bilimidir. Bir tür aydın despotizmini öne çıkaran bu biçimde, teknisyenler ve idareciler demokrasiye ve temsil kurumuna sempatiyle bakmazlar. Çünkü seçenler henüz tercihleri konusunda yeterince olgun hareket edemezler. İdare edenler radikal değil planlamacıdır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de idarecilerin ve reformların ortak hedefi devleti kurtarmaktır, siyasi düşüncenin özüne özgün bir özgürlük ve yönetimden çok vatansızlığı öne çıkaran baskın bir yön vardı. Yönetici bürokratik kesimin temel görevi demokrasiyi geliştirmekten çok, ülke idaresini ve gücünü pekiştirmektir. Genç Osmanlılar'dan Jöntürkler'e kadar gelen bu çizgi ile Cumhuriyet kadroları da uyumludur. Ancak Cumhuriyetin getirdiği yeni değer, hükümet etme idealinin halkın halk tarafından yönetilmesi olarak kavranmış olmasıdır¹¹.

II- Kadro'da Demokrasi ve Halk

Siyasal iradenin kaynağını halka dayandıran ve genel oy ilkesini kabul eden ve cumhuriyetle gelen yeni değer, çok partili hayata geçiş denemeleri çerçevesinde tam randımanlı bir demokratik düzene açılabilir miydi? Kadro hareketinde Cumhuriyet rejiminin özü halk ile ilişkilendirilse de demokratik açılımlarını yakalamak zordur. Demokrasi Türk "inklâp nizamı"¹² bir hedefi olmadığı gibi bir "dava"sı da de-

⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, İletişim y., İstanbul, 1984, s.121.

¹⁰ Şerif Mardin, "Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik (içinde)Der.Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba*, Tarih Vakfı Yurt Y., İstanbul, 1998, s.55.

¹¹ *İbid*, s.58-61.

¹² Ş.S. Aydemir, *İnkılap ve Kadro*, s.146.

ğildir. Kadro, Ş.Süreyya'nın yazılarından tesbitimize göre, demokrasiyi, bireyin çıkarlarının toplumun çıkarlarının adeta aleyhine işlediği bir özgürlük düzeni olarak görmektedir. Küçük ve dağınık çıkarlar çatışması içinde bireyin gerçek özgürlüğü olamaz. Gerçek özgürlük, bütünü lehine ve onun emrinde bir iş ve bir görev sahibi olmaktır. Küçük ve dar çıkar gruplarının lehlerine olarak bütün yeteneklerin imkansızlıklar içinde bırakıldığı bir toplumda özgürlük olamaz, öte yandan çoğunluğun aleyhine olan bir özgürlük oldukça sınırlı bir anlam taşır. Dolayısıyla Türk inkılabının yönü çekişmeli ve başıboş bir demokratik anlayış olamaz¹³. Öyle görünüyor ki Kadrocular ve içlerinde hareketin düşünce öncüsü Aydemir, toplumu organik bir bütün olarak değerlendirmektedirler. Organizmacı yaklaşımda, toplumsal düzen ve devlet bir amaçtır. Birey parça için değil bütün için çalışmalıdır, bütünü çıkarlarına aykırı her durum düzen bozucudur ve iç karışıklıklara sebep olur. Bu yüzden parlamenter demokrasiye de karşı çıkarlar¹⁴. Kadronun otoriteyi ve bütünü öne çıkaran görüşleri onları dönemin faşist eğilimlerine yaklaştırmaktadır.

Değişimin hedefi, toplumu sınıflaşmaya neden olmaksızın, ekonomik ve kültürel yönden kalkınmış bir ulusa dönüştürmektir. Bu eğilimin ilham kaynağı, Ş.Süreyya'nın belirttiğine göre Mustafa Kemal'in, "İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir millet" olma çabasıdır¹⁵. Taner Timur bu çabanın basit bir "halkçılık edebiyatı" olmadığını, Kadrocuların, resmi söylemin ılımlı sınıf ahengine dayanan "halkçılık" ilkesini benimsediklerini belirtmektedir¹⁶. Halkçılık ilkesinin, Kadrocuların düşüncelerinde önemli bir yeri vardır; ancak seçkinci-elit anlayışı açıkça benimsediğini ortaya koyan Kadro'nun görüşlerinin, Cumhuriyet'in halkçılık ilkesi ile bağdaştırılması mümkün değildir. Kadro'ya göre asıl irade ve idare sahipleri halk değil, aydın ilerici kadrolardır, halkı bu eğitilmiş elit kadrolar yönlendirecek ve yüceltecektir¹⁷. Devletin bilinçli aydınlar tarafından yönetilmesi, toplumun yine aynı odaktan yönlendirilmesi düşüncesi kapitalist sınıfların ortaya çıkmasını engelleyici bir yöntem olarak görülmüştür. Ancak bu yaklaşımın –hangi amaç için olursa olsun- eşitlikçi olduğunu söylemek de zordur.

Kadrocular halkçılığı daha çok sınıfsal açıdan kristalize olmamış, imtiyazsız toplum yapısı olarak görürler. Kadro dergisinde yayınlanan yazıları analiz eden M.Türkeş, Kadro-

¹³ İbid, s. 146-147.

¹⁴ “..(inkılabımız) Hem tarihi gelişim noktası, hem de tarihi gelişim istikametleri bakımından XIX. yüzyıl biçiminde klasik demokrasiden başka bir şey olacaktır.Çünkü, onun reaksiyonu olan milli kurtuluş hareketimiz, mukadderatını XIX. yüzyıl biçiminde parti avantürlerinin, liberalizmin, sahte ve kelimelerden ibaret kalıplar haline getirilmiş insaniyet edebiyatının, hülasa artık ömürlerini yaşamış ve yeniden bir şey vadetmeyen kaşşamış müesseselerin kaderine bağlayamayız.” İbid.146, M.Türkeş, s.128-129.

¹⁵ “... (denilebilir ki) bütün Kadro hareketinde bu slogan işlenmiştir.”, İbid.s.19.

¹⁶ Taner Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, İmge Y., Ankara, 1997, s.165.

¹⁷ Kadro halkçılığı, halka rağmen halkçılıktır. Naci Bostancı, Naci Bostancı, Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri, Ankara, Kültür Bakanlığı Y., 1990, s.104.

cuların imtiyazsız toplum görüşlerinin Marxizm esinli olduğunu, ancak bunu açıkca ifade etmekte güçlük çektiklerini söyler. Çünkü Kemalizm'in öngördüğü sınıfsız toplum görüşü ile Kadrocuları derinden etkileyen Marxizm'in sınıfsız toplum ideali kavramsal düzeyde ciddi bir açmazla karşı karşıya kaldığından, Kadrocular tartışmaları olabildiğince bu noktadan uzaklaştırmak istemişlerdir¹⁸.

Ş.Süreyya, Türk toplumunun yaşadığı değişimin özgünlüğünü belirtmek için, bu olayın tarihte bir benzerini aramak ya da bir başka büyük olayın devamı olarak görmek yanlıştır, der¹⁹. Öncelikle Fransız ihtilali bir burjuva devrimidir ama Türk inkılabı bir burjuva hareketi değildir. Fransız ihtilalinden sonra gelen sömürgecilik ile Türk toplumunun durumu arasında hiçbir benzerlik yoktur. Fransız ihtilali ile gelen "insan hakları" anlayışı ise bir toplumdaki "birkaç zümrenin²⁰" zulmünden başka bir şey değildir. Dolayısıyla baskın gruplar arasında bir çatışmadan doğan ve bir sömürü düzeni getiren liberal yapının içindeki sınıflaşma Türk toplumunun hedeflediği değişime yardım edemez. Kadronun, devletin yapısı ve yönetim şekline ilişkin görüşleri olumsuzdan hareketle, ne olması gerektiğinden çok ne olmaması gerektiği üzerinde odaklanmışır²¹. Yalnızca sistemin demokratik olması ne siyasal ne de kültürel açıdan yeterli görülemez. Çünkü demokrasi demek, uzun bir tarihsel evrim ile gelişmiş, Batı odaklı demokrasi kültürü demektir ve bu kültürden yoksun olan toplumlarda başarısız denemeler gözlemlenebilir. Özellikle Türkiye gibi her anlamda ulusal kurtuluş mücadelesi veren toplumların dokusu, kapitalist alt yapı eksikliğinden dolayı demokrasiye uygun değildir. Kadrocuların ekonomik açıdan olduğu kadar, yönetim modeli ve siyasal rejimin ilkeleri açısından da tercihleri devletçilikten yanadırlar²². Ancak bu yandaşlığın kökenleri ekonomiktir. Çünkü Kadrocular, ekonomik yönden merkezîyetçi ve planlamacı bir yapılanma ile liberal ve ekonomik açıdan da demokratik koşullarda gelişen özgür girişimciliğin uyumsuzluğunun farkındadırlar.

Ancak, Tökin'in yazılarında yaptığı Türk toplumunun sınıfsal analizi, Kadro'nun öne sürdüğü sınıfsız toplum amacı ile çelişkili bir durumu ortaya koyar. Zira bu çalışmasında Tökin, Türk toplumu içinde bir sınıfsal yapının –zayıf de olsa- varlığını saptamış, ancak bu sınıfların kapitalist bir güdümlenmenin etkisiyle devlet içine sızarak, devleti kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarının bir endişe kaynağı olduğunu belirtmiştir²³. Bu noktada, resmi olarak da kabul edilen devletçi iktisat politikası, üretim politikası ve sınıf ilişkisi açısından yeni bir kapı aralayabilirdi. Kadro, devletçilik görüşünü, sınıf gerçeğini yadsımayan ama bu gerçeğin doğuracağı çelişkilerin mümkün olduğunca giderildiği bir ideal üzerine

18 M.Türkeş, s.63,104,130.

19 Ş.S.Aydemir, İnkılap ve Kadro, s.149.

20 İbid.

21 Cem Alpar, "Kadro Hareketi İçinde Türk Devrimi ve Kemalizim", Bildiriler ve Tartışmalar, Türkiye İş Bankası Uluslararası Atatürk Sempozyumu(17-22 Mayıs 1981), Ankara,T.İş Bankası Kültür Y., 2.bası, 1984, s.728.

22 Naci Bostancı, s.91.

23 İsmail Hüsrev Tökin, "Millet İçinde Sınıf Meselesi", Kadro, 2/25-26, s.20-26.

kurmuştur. Devletçilik ne Batı'nın sosyal gelişim ilkeleriyle gelen ve dönemin koşullarına uygun bir tercih, ne de işçi sınıfının baskınlığına dayanacaktır. Çünkü her iki durum da neden-sonuç ilişkisini Batı'nın tarihi gelişim ilkeleri içinde bulur. Oysa Türk tarihi ve onun gelişimi Batı'dan bağımsız ve tamamen kendine özgü koşullarda gelişmiştir. Bu yüzden "ulusal bir tarih tezi"nin bütün araç ve yöntemleri yeni bir sentez beklemektedir²⁴.

III- Kadro ve Devletçilik

Kadro'nun doğuşunda 1930 lardan sonra devletçilik ilkesinin resmi bir ekonomik politika olarak kabul edilmesinin temel bir rolü olduğu, en azından dönemin koşullarının Kadronun doğuşuna uygun zemin hazırladığı konusunda genel bir kanı vardır. Bilindiği gibi, ulusal kurtuluş hareketinin ekonomik çerçevesi 1930'lara kadar kapitalist esasa dayalı sanayileşme politikasıdır ve 1931'dan sonra ekonomik gelişim stajesi devletçilik esasına odaklanmıştır. Devletçiliğin bir resmi politika olarak benimsenmesiyle kavram üzerindeki tartışmanın bir kutuplaşmaya yol açtığını görüyoruz. Kadrocuları ve muhaliflerini karşı karşıya getiren bu sorunun temelinde Cumhuriyet'in kurucu kadroları ile Kadrocuların devletçilik konusuna getirdikleri yaklaşım farklılığı yer almaktadır. Ancak bu farklılık, basit bir düşünsel uyumsuzluktan daha ötedir. Y.Kadri, dönemin ünlü politik simalarının bile devletçiliğe bir iktisadi sistem değil, devlet tarafını tutmak gibi bir anlam yüklediklerini söyler²⁵. Kadro, devletçiliğin, özel girişim için devlet korumacılığı anlamına gelmediği, toplumun her alanına yönelik bir anlayış olduğunu savunur²⁶.

Dönemin ekonomik koşulları ve dünya perspektifi dikkate alındığında²⁷ Kadrocular her bakımdan güçlü, ekonomik ve kültürel anlamda tüm ulusal varlığını kalkınma amacına seferber etmiş bir devlet amaçlarıdır²⁸. Bu yönleri ile ulusalcı ve muhafazakardırlar. Bu

24 Süreyya Aydemir, "Europacentrisme" in Tasfiyesi", Kadro, 1/7, s.5-10.

25 Y.K.Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, Bilgi Y., Ankara, 1968, s. 94.

26 "Biz... Devletçilik namı verilen ekonomik sistemin monopolcülük olmadığını isbata çalışıyorduk. Böyle bir yanlış fikirle işletilen istihsal ve sanyî müesseselerinin, sırtını Devlet nüfuzuna dayamış bir mefaathçi grubundan başka hiç kimsenin yüzünü güldüremeyeceğini, halkın omuzlarında git-tikçe ağırlaşan bir yük teşkil edeceğini ve kolektif kalkınma hareketine mani olacağını söylüyorduk.", Y.Kadri, Zoraki Diplomat, s.25.

27 1929 Dünya İktisadi bunalımı, liberal ekonomik anlayışı sarsmış ve takip eden yıllarda, özellikle 1936 yılından sonra Keynesyen devrim ile ekonomiyeye devlet müdahalesi kabul görmüştür. Bu koşullarda Türkiye'de devletçilik fikrinin benimsenmesi ile ekonomiyeye müdahale fikrinin kabul görmesi arasında Kadro'culara göre bir ilişki yoktur. Elbetteki Türkiye'de bu ekonomik bunalımdan etkilenmiştir ancak Türkiye'nin iktisadi sıkıntılarının nedeni iktisadi buhran değil, Ş.S.Aydemir'e göre "kendi geri iktisadi yapımızdan kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin bu buhranla ilgisi tali bir konudur", İnkılap ve Kadro, s.57; Tezel, Cumhuriyet yönetiminin, Büyük Dünya Buhranı'nın etkilerinin Türkiye'de hissedilmesinden daha önce yeni bir iktisat politikası arayışına girdiğini belirtmektedir. Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, (1923-1950), Tarih Vakfı Yurt Y., İstanbul, 1994, s.238.

28 "Sosyal ve ekonomik kalkınma davalarında olsun; kültür, sanat ve edebiyat meselelerinde olsun, kararımız, memleket dışına hiç çıkmamak, daima milli bir hudut içinde kalmaktı.", Y.Kadri, Zoraki Diplomat, s.26.

amaç, Kadro'yu ve Cumhuriyet'in yönetici kadrolarını başlangıçta birleştirir. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Kadro'da yayımlanan yazısında devletçilik politikasının resmi yönünü açıklar ; "...asırların ihmalini telafi edecek, haksız tahripleri iymar edecek, yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için, her şeyden evvel, iktisatta devleti yıpratacak amillerden kurtarmak lazım geliyordu. Demek ki, iktisadi devletçilik'i bir azmiyet noktası, bir temel addetmeğe mecbur²⁹" dur. Kadro bu devletçiliği, Türkiye'nin eski sömürge ya da yarı sömürge ülkelerdeki koşullardan sıyrılarak, siyasi ve ekonomik bağımsızlığını sağlayacak kendine özgü bir ekonomik düzeni ve sosyal yapı olarak yorumlamıştır. Yeni doğan ülkeler kendine özgü kurumları oluştururken klasik demokrasinin hem sosyal yapısından hem ekonomik düzeninden de ayrılacaklardır, onlar için en önemli gelişim çizgisi devlet eliyle planlı kalkınma olmalıdır³⁰. Zira, Kadro'ya göre devletçilik, yalnız ekonomik alanla sınırlı değildir, ulusal yaşamın her alanına sıızan bir düşünce disiplindir. Devlet bütüncül bir kalkınma planı ile ülkenin bütün yaşam ve eylem alanına elkoyar³¹. "...inkilâbın devleti, idare edici bir jandarma devlet" değil, "yaratıcı, teşkilatlandırıcı bir devlet³²" olmalıdır. Bir başka deyişle, devlet her konuda planlamalıdır. Oysa Türkiye'de benimsenen devletçilik belli bir ideolojinin ürünü olarak doğmadığı gibi, ne yeni bir rejim olan sosyalizme bir adım yakın olmak için atılan bir adımdır, ne de diğer rejimlerin ekonomik hedefleriyle karşılaştırılabilir durumdadır³³.

Kadro'nun devletçilik konusuna getirdikleri yorum ve ekonomik görüşleri genç Cumhuriyet'in yeni oluşan sermaye kesiminden kabul görmemiştir ve Kadro bu memnuniyetsizliğe karşılık, şiddetli bir savunma yapmak zorunda kalır. "(...)beş beygirlik motor kuvvetini herhangi bir dükkana yerleştirdikten sonra, devletin teşviki sanayi kanunundan, gümrük himayesinden, vergi muafiyetlerinden, kontenjan tedbirlerinden istifade hakkını, adeta bir millet borcu gibi telakkiye almış olan hususi müteşebbislerin, devletçi bir siyasete taraftar olmalarına ihtimal var mı?...milli sanayi demek, küçük bir zümrenin devlet kasasından ve millet kesesinden yapılan fedakarlıklar hesabına kuvvet bulması demek değildir³⁴". Bu dikkat çeken eleştiriyi biraz detaylandırmak gerekir. Batıdaki gelişim çizgisi ve merkez çevre ilişkilerinin gözlemi, Cumhuriyet'in bir zenginlikler, özgürlükler hatta orta sınıf rejimi olduğu konusunda yaygın kamu doğurmuştur³⁵. Oysa Türkiye'de ne sistemi kucaklayacak bir ticaret burjuvazisi ne de bu sınıfın ortaya çıkmasını hazırlayacak ortam ve zaman vardır. Bu bakımdan Cumhuriyet, Türk toplumu içinde hem siyasi hem ekonomik

29 Başvekil İsmet, "Fırkamızın Devletçilik Vasfı", Kadro, 2/22, 1933,s.4.

30 Ş.S.Aydemir, İnkılap ve Kadro, s.68.

31 Memduh Yaşa, İktisadi Meselelerimiz, İstanbul, 1966, s.24.

32 Dr.Vedat Nedim, "Devletçilik Yolunda Aydınlık", Kadro, 2/23, 1933, s.13.

33 H.Cahit Yalçın, "Bizde İktisadi Devletçilik Avrupa'da İktisadi Devletçilik", Fikir Hareketleri, İlmî, İçtimâî, Edebî Haftalık Risâle, Muharriri H.Cahit Yalçın, 1933, sayı 5, s.4.

34 Vedat Nedim, "Devletçilik Karşısında Zümre Menffati ve Münevver Mukavemeti", Kadro, 2/21, 1933, s.16.

35 Mehmet Akad-Bihterin Vural Dinçkol, Genel Kamu Hukuku, Der Y., İstanbul, 2002, s.107-108.

anlamda kendi zümresini, yeni işadamları sınıfını devlet eliyle yaratmıştır. Yönetici kadrolar içinde birçok insanın elindeki siyasi nüfuz, kendilerine, yakınlarına ya da iş ortaklarına çıkar sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Birçok hükümet ve parlamento üyesinin aynı zamanda iş hayatına atılması önemli sonuçlar doğurmuştur. Siyasal değişim, bir kesimin zenginleşmesine zemin hazırlamıştır. Kadrocular, bir ulusal burjuvazi yaratma amacını güden politika içinde sınırlı da olsa varlıklı kesime ve özel teşebbüse sağlanan doğrudan desteğe ve aslında bu kesimler ile Cumhuriyet'in yönetici kadroları arasındaki siyasi ilişkiye karşı çıkmaktadırlar. Kadro hareketi dolaylı da olsa, Büyük Buhranın Türkiye üzerindeki etkilerini, gözle görünen geniş kitleleri sürükleyen fakirliği ve devletçilik ilkesinin yarattığı tartışmaları diri tutarak, devlet eliyle yeni zenginler sınıfı yaratma politikasını sorgulamıştır. Ancak bu ilişki biçimi 30'lu yıllardan sonra da kemikleşerek devam etmiş, sorunları dile getirme biçimi de değişmemiştir³⁶. "(...) bazı idareciler, devletçiliğin esas hedef ve gayesini gözden uzak bulundurmışlar, devletçilikte devlet hesabına milleti sömürmek, devlet otoritesini yersiz olarak kullanmak suretiyle kar kastını esas tutmuşlar, devletin bilfiil müdahalesine lüzum olmayan el koymak suretiyle ferdi iktisat sahasının daralmasına sebebiyet vermişler... Devletçilik sahasının lüzumsuz yere genişlemesi neticesinde hayatımızda bürokrasi yani memurlar saltanatı hüküm sürmeğe ve netice itibarıyla iktisadi kalkınmaya engel olmaya başlamıştır³⁷".

Siyasi çevrelerden güç ve destek alarak güçlenen özel teşebbüs ve CHP kadroları, Kadro'nun getirdiği bu eleştirileri, siyasal otoriteye karşı bir alternatif politika oluşturmak biçiminde değerlendirmişlerdir³⁸. Cumhuriyet'in bünyesinde yeni oluşan sermaye hareketinin dünyadaki büyük buhranı bilmemezlikten gelmesini eleştiren Yakup Kadri, bu karşılıklı hoşnutsuzluğu anılarında dile getirmektedir; ".bizim işadamlarımız,...bu fırsatlardan faydalanarak kah Almanya'ya, kah Çekoslovakya'ya takım takım taşıyorlar, oralarda sanki altın madeni keşfine çıkmış gibi haftalarca dolaştıktan sonra, ağır şartlarla veya yüksak komisyonlarla aldıkları fabrikaları bir milli ganimet gibi memlekete getiriyorlar..derhal bir milli şirket kurularak kimi hissedar, kimi idare meclisi başkanı oluyordu..iktisadi gelişmemiz bir anarşik devreye girmişti."³⁹ diyerek, giderek yaygınlaşan bu davranışı "şarkkan" bir kurnazlık olarak nitelemektedir.

Kadro Hareketi'nin ekonomik ve kültürel alandaki düşüncelerine en önemli eleştirileri yapan Ahmet Ağaoğlu olmuştur, "Devlet ve Fert" başlıklı yazı dizisi ile Ahmet Ağaoğlu,

³⁶ Yahya S. Tezel, s.236-241, 249.

³⁷ Tekin Alp, "İktisadi Kalkınmamız ve Yeni Devletçiliğimizin Umdeleri", 1948 Türkiye İktisat Kongresi(22-27 Kasım) Kongreye Verilen Tebliğler Bülteni, İstanbul, 1948, s.137.

³⁸ Yakup Kadri anılarında Halk Partisi'nin sosyal politikalarına ağır suçlamalar yönelterek Kadro'nun amaçlarının belli bir odaktan çarpıtıldığını söyler. "Biz, bunda, oportünist'lerden bürokratlardan devşirme başıbozuk bir kalabalıkla bir inkılâp hareketinin yürütülemeyeceğini; kadrosuz bir inkılâpçı partinin asla bünyeleşemeyeceğini; iddia ediyorduk.", Yakup Kadri, Zoraki Diplommat, 1967, s.25; "Kadro küçük bir dergiydi ama, iddiası büyüktü. İş başında bulunan "resmi" şahsiyetleri de, sanırım, en çok bu hali, bu "haddini bilmemezliği" sinirlendiriyordu ". Ibid, s.26.

³⁹ Y.K. Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, s.99.

Kadro'cuların bireyi önemsemeyen görüşleri üzerinde yoğunlaşır. Kadrocular, devletçilik düşüncesini tartışılabilir kalan ortamın, demokratik ortam ve kapitalizm kültürü olduğunu dikkaten kaçınmakta, demokrasilerin bireye verdiği değerden şiddetle uzak durmaktadırlar. Oysa bireysel yeteneklerin gelişiminde demokrasi, teknik ve sermayenin gelişiminde kapitalizm temel rolü oynar. Teknik ve sermayenin kullanımında ehil olmayan kadroların yaşamsal atılımları başarıyla yürütebileceklerine nasıl inanılabilir⁴⁰ ? Diğer bir eleştiri silsilesi de H.Cahit Yalçın'dan gelir⁴¹. Hüseyin Cahit, "İktisadi hürriyetçilik yaşama geçirilebilir koşulları olması şarıyla tabi görülen bir yoldur⁴²" der. Ancak "diğer devletler dünya ahengini ihlal edip dururken kardeş beşeriyet ideali peşinde koşmak biraz Donkişotluğu andıran bir hareket olur... (aynca) İktisadi devletçilik masa başında oturup kitap ve nazariye ile halledilecek bir iş değildir⁴³". Kadrocular, hiç bir engelin gelişmelerin önüne set çekemediği, devinimin son derece hızlı ve sorunsuz bir toplum yaratacağının iyimserliği içindedirler⁴⁴.

Sonuç

Cumhuriyet sonrası yeniden oluşturulan üst yapı kurumlarını dolduran insan malzemesi, Kurtuluş Savaşına zafere ulaştrın Kemalist kadrolardan oluşuyordu. Bu kadrolar ile 1908 II.Meşrutiyet sonrasında Osmanlı Devletine egemen olan İttihatçı kadrolar arasında sosyolojik ve düşünsel bir bağ vardır. Bu bağ, ekonomik düşünceler alanında daha güçlü bir biçimde orataya çıkmaktadır. Yeni palazlanan iş çevreleri ve siyasi kadrolar arasındaki sıkı ve organik ilişki ve ortaklıklar oluşturulması her iki dönemin de ortak sürecidir. Türkiye'de kapitalizmi oluşturan siyasi çevreler burjuvaziyi korumak ve desteklemeden önce, yetiştirmeye öncelik vermek zorundaydılar. Genç Cumhuriyet'in ekonomik yönden de bağımsızlaşmasında dillerden düşürülmeyen "ulusal iktisat" ideali ülke ekonomisini kendi dinamikleriyle kalkındırmayı amaçlamaktadır. Kadrocuların devletçillik anayasası, dünya ekonomisinin özel bir döneminde ortaya çıkmış iktisadi bir politikadır. Dolayısıyla Türkiye'nin özel yapısal etkenlerinin de yer aldığı yapı gözönünde bulundurularak cevaplandırılmalı ve ele alınmalıdır⁴⁵. Nitekim, hareketin ortaya çıkış dönemi dünyadaki diğer değişim ve gelişimlerle ele alındığında, tüm dünya ekonomisini sarsan "büyük buhran", dünyada devletçi düşüncelerin giderek yayılıp taraftar topladığı, siyasi platformda ise faşist rejimlerin yükseldiği bir dönemdir.

İç dinamikler açısından ise Kadro'yu doğuran nedenler liberal ekonomik denemelerin başarılı olamaması ve "inkılabı" yeni arayışlara itmiş olmasıdır. Yalova'da bir gece içinde ve Gazi'nin emri ile kurulan "Serbest Fırka" ve sonrasında olayların, başarısız bir muha-

40 Ahmet Ağaoğlu, Devlet ve Fert, İstanbul, 1933, Sanayii Nefise Matbaası, s.65-67.

41 H.Cahit Yalçın, "Kadro", Fikir Hareketleri, sayı 1, s.18.

42 H.Cahit Yalçın, "Bizde İktisadi Devletçilik Avrupa'da İktisadi Devletçilik", s.3.

43 İbid.,s.4.

44 İbid.

45 Faruk Birtek, "Devletçiliğin Yükselişi ve Düşüşü", 1932-1950, Türkiye'de Devletçilik, Der. Nevin Coşar, Bağlam Y., İstanbul, 1995, s.158.

lefe denemesi olmakla beraber, tabandaki gizli muhalifleri günışığına çıkardığını da gözden uzak tutmamak gerekir. Hareketinin etkileri üzerindeki tartışmalarda açığa kavuşturulması gereken bir başka nokta ise, Kadro'da öne sürülen görüşlerin ve devletçilik anlayışlarının, kapitalist gelişme stratejisi açısından ve sosyo-toplumsal ilişkiler yönünden dönemin hükümet politikası üzerindeki etkileridir. Yapılan en iyimser yorum; hükümetin devletçi politikayı oluşturmasının Kadro yazarlarına belli bir modeli öne sürmekte elverişli bir konjektür sağlamış olmasıdır. Kadro Hareketi, hükümet çevrelerinin üzerinde etkili olamamış, ama onu etkilemeye çalışan yeni bir model arayışıdır. Ancak bu etkileme gayreti ve devrimin ideolojisi konusunda tek söz sahibi olmak istemeleri, yönetim ile aralarında yeni gerilimler ortaya çıkarmıştır. Kadro'nun yayını, hükümetin sanayileşmeyi hızlandırmak için devletçiliğin resmi bir kalkınma politikası olarak kabul edilmesinden sonra, Ocak-1932'de başlar. Ancak, Şevket Süreyya'nın kaleminden çıkan İnkılâp ve Kadro ilk kez 1932'de yayınlanmıştır ve Ş. Süreyya'nın belirttiğine göre, Kadro dergisi, bu eserde formülleştirmeye çalışılan ilkeleri işlemenin aracı olmuştur⁴⁶. CHP, parti olarak en başından Kadro'nun çıkmasını istememiştir. Bu tepkiyi, inkılabın ideolojisini CHP adına oluşturacak olan, Ülku dergisini yayımlayarak ortaya koyarlar⁴⁷. Dolayısıyla, Kadro Dergisi - en azından başlangıçta -Çankaya'nın onayı ile çıkmış, sonraları ise cumhuriyetin kurucu kadroları ile Kadro grubu arasında ciddi uyumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Siyasi iktidar, Kadro'nun çıkmasını istemediği zaman onu kapatmış, hareketin öncülerini de dağıtmıştır. Öyle ki, bu hoşnutsuzluk hareketin öncülerinden olan Y.K.Karaoğlu'nun büyükelçi olarak Tiran'a sürülmesine neden olmuştur. Nihayetinde çok eleştirdikleri bağımlılık ilişkileri Kadro'yu uzun soluklu kılmamıştır.

Kadrocuların düşünceleri, toplumun yeniden şekillendirilmesinde burjuva-aydın-bürokrat kesimine tekeli bir güç verecek otoriter ve bütüncül bir çözüm önerisidir⁴⁸. Hükümet politikasının sonradan rasyonelleşmesini yapmaya, hükümetin devletçi politika ve uygulamasından sadece Türkiye için değil, bütün az gelişmiş ülkeler için geçerli olabilecek bir toplumsal sistem modeli üretmeye çalışırlar⁴⁹. Kadro Hareketi, özünde kapitalist olmayan, Batı'dan bağımsız, özgün gelişim ilkeleri ortaya koyarak ulusalcı-devrimci bir kalkınma yöntemi belirlemek ister. Onlar için önemli olan siyasal yükseliş değil, "Türk toplumu için doğru olan ne?" sorusunun yanıtlanmasıdır. Ancak bu yanıtı ararlarken, toplumu bir organizma olarak görmeleri ve demokrasiyi reddetmeleri nedeniyle, açık olmayan bir toplumdan yanadırlar.

46 Ş.Süreyye, İnkılâp ve Kadro, s.16.

47 Y.K.Karaoğlu, Politikada 45 Yıl, s. 94 vd.

48 Y.S. Tezel, s.248.

49 İbid.